

ТИПОВІ ПОМИЛКИ В НАУКОВИХ РОБОТАХ СТУДЕНТІВ

Проблема дотримання літературних норм в наукових текстах завжди актуальна. Особливої уваги вона набула з прийняттям Закону про мови 1989 р., що закріпив українську мову в статусі державної й стимулював активізацію процесів мовного планування, загострив пуристичні тенденції в оцінці норми.

Більшість учених вважають, що помилка — це порушення норми літературної мови. Водночас варто враховувати, що такі явища можуть бути вмотивовані незнанням правил, форм тощо, а також тим, що на певних етапах розвитку мови в її систему входять нові елементи, явища, які не відразу можна оцінити, кваліфікувати, а тим паче кодифікувати. До того ж є ще художній текст, у якому з метою підвищення виразності вживають оказіональні, нетрадиційні, незвичні слова, мовні звороти. Відтак порушення норми буває вмотивоване та невмотивоване.

Є думка, що термін «помилка» можна поставити поряд зі словами *істина* й *брехня*, замінити рядом синонімів — *відхилення від норми, істини; погрішність, похибка у чому-небудь; промах, недогляд; неточність; обмовка* (в усній мові); *описка* (у писемній мові); *ляпсус* (груба помилка, що є результатом необачності, легковажності); *мовні недоліки; мовленнєві погрішності; мовленнєві дефекти; спотворення* (Ф. С. Бацевич).

Тому запропоновано використовувати для усіх цих аномалій, аномативів поняття *мовленнєва девіація*.

Серед українських мовознавців побутує й думка про те, що варто розрізняти мовні та мовленнєві помилки. Перші трактують як порушення норми й кваліфікують за критерієм правильно/неправильно, другі оцінюють з погляду комунікативної доцільності й означають як мовний недогляд, а власне висловлення характеризують з позиції «гірше чи краще» (В. В. Мельничайко).

Т. Г. Бондаренко розширює класифікаційну систему помилок і розмежує мовні (орфоепічні, акцентуаційні, орфографічні, лексичні, фразеологічні, словотвірні, синтаксичні, пунктуаційні, стилістичні), мовленнєві та немовні (логічні, фактичні, естетичні) аномативи: «Помилка — це аноматив, тобто таке ненормативне лінгвоутворення, що виникає в результаті невмотивованого порушення літературної норми і є наслідком неправильних мисленнєвих операцій» (Бондаренко Т. Г. До проблеми феномена помилки // Вісник Черкаського університету. — 2001. — Вип. 23. — С. 5).

Правильність мови — це одночасне дотримання і логіки висловлювання, і мовних норм на всіх рівнях. При оцінці висловленого з таких позицій важливо враховувати й форму мови — усну чи писемну (С. Н. Цейтлін). Окрім таких загальнотеоретичних міркувань щодо статусу й природи помилок, існує доволі поширений рівневий підхід і поділ їх на фонетичні, лексичні, морфологічні, синтаксичні.

Так, у наукових роботах студенти припускаються не лише орфографічних і пунктуаційних, а й лексичних, стилістичних, морфологічних, синтаксичних помилок. Укажемо на найтипівіші аномативи.

Зокрема, студенти зловживають іншомовною термінологією, оминаючи українськомовні відповідники (*прерогатива, апелювати, домінувати* замість *перевага, звертатися, переважати* тощо). Це ускладнює формулювання думки, сприйняття висловлювання.

Аналіз письмових робіт студентів виявляє труднощі, які виникають у слововживанні: плеоназм, тавтологія (*вносити внесок; питання досліджувалося у кількох дослідженнях; окремі*

епізодичні явища замість *епізодичні явища*); уживання слова у невластивому йому значенні (*дослідження запроваджене* замість *дослідження упроваджене*; *область* — *галузь*; *задача* — *завдання*; *прояв* — *вияв*; *часткові випадки* замість *окремі випадки*; *завдяки помилці* замість *через помилку*; *думки співпадають* замість *думки збігаються* тощо); стилістично невиправдані словоформи (*величезна більшість фразеологізмів* замість *значна частина фразеологізмів*).

Студенти припускаються морфологічних помилок, порушуючи відповідні норми: а) неправильне утворення ступенів порівняння прикметників, прислівників (*найбільш цікавіший* замість *найцікавіший*; *більш ширше* замість *більш широко*); б) відмінювання двох частин складного числівника (*у семидесятих роках* замість *у сімдесятих роках*); в) відхилення у вживанні займенників (*їх* — *їхній*; *у даному рефераті* замість *у цьому рефераті*); г) неувага до паралельних форм давального відмінка іменників 2-ї відміни (*директору* — *директорові*) та ін.

Трапляються помилки у граматичній структурі речення: а) відсутність керованого слова (*він цікавився термінами, заучував*); б) уживання зайвого прийменника (*поділитися про враження* замість *поділитися враженням*); в) сплутування ознак особового і безособового речення (*Написано кілька оповідань і одна повість* замість *Написано кілька оповідань і одну повість*); г) сплутування простих речень зі вставними словами і частинами складнопідрядного речення (*Як бачимо, що автор торкнувся проблеми* замість *Як бачимо, автор торкнувся проблеми*). Є чимало помилок в узгодженні частин речення, оформленні різних типів зворотів, уживанні сполучників, часток. Нерідко молоді науковці не звертають увагу на евфонію у тексті, зокрема на чергування *у/в*, тощо.

Орфографічні та пунктуаційні помилки в наукових роботах показують загальний рівень грамотності студентів, а не їх оволодіння нормами наукової мови, тому потребують окремого розгляду. Аналіз писемної мови наукових робіт студентів, навіть студентів-філологів, засвідчує, що існує чимало проблем, зумовлених незнанням національних особливостей, притаманних і науковому викладові, впливом російської наукової мови. Н. Ф. Непийвода, спираючись на мовний експеримент, прове-

дений свого часу в Черкаському державному університеті, так схарактеризувала цю тенденцію: «Дві групи студентів-філологів Черкаського університету опрацьовували ті самі конструкції: в одній групі перекладали з російської на українську словосполучення типу *в большинстве случаев, в недалеком будущем, вести к улучшению, по внешнему виду* та ін., у другій — підкреслювали найбільш вдалий відповідник із кількох запропонованих: *в большинстве случаев — здебільшого, здебільше, здебільша, у більшості випадків*.

Наслідки тестування такі: там, де студенти мали змогу вибирати, вони віддавали перевагу (70%) власне українським конструкціям; там, де треба було перекласти з російської, власне українську конструкцію студенти пригадали лише в 10% випадків. Це свідчить не про недосконалість українських конструкцій, а про те, що їх під впливом позамовних обставин переміщено до пасивного словника. Допомогти активізувати пасивний синтаксичний запас, дати фахівцеві змогу вибирати найдоцільніші вислови з ряду синтаксичних синонімів — завдання мовознавців, які працюють у галузі стилістики» (Непийвода Н. Про національні особливості українського синтаксису (на матеріалі науково-технічних текстів) // *Культура слова*. — 1998. — Вип. 51).

Отже, зважаючи на те, що сьогодні студенти беруть активну участь у науковій роботі, підвищуючи свій фаховий рівень, самостійно опрацьовуючи значну кількість наукової літератури різними мовами, існує нагальна потреба в удосконаленні їхніх умінь і навичок правильного, безпомилкового вираження думок українською науковою мовою. Відповідно викладачі мають постійно дбати про підвищення рівня культури фахової мови, організовуючи практичні заняття з оволодіння науковим стилем, здійснюючи моніторинг нормативності професійного літературномовного спілкування — писемного та усного.